

Pedagogická komunikace

Mgr. Kateřina Lojdová, Ph.D.
lojdova@ped.muni.cz

Obsah předmětu

▶ 2 setkání

Pá 26. 2. 16:40–18:20 [učebna 50](#)

Pá 15. 4. 18:30–20:10 [učebna 50](#)

- ▶ seminární práce v rozsahu 5 stránek, kterou student odevzdá v elektronické podobě do ISu do konce semestru

Seminární práce

A) videozáznam

- videozáznam komunikačního výstupu v rozsahu minimálně 15 minut (výuka, doučování, individuální projev)
- obsah dle oboru (např. lekce anglického jazyka), zaměření na jedno z témat pedagogické komunikace (např. kladení otázek)

Obsah předmětu

B) Příprava tématu z pedagogické komunikace

- ▶ Definice tématu (např. kladení otázek)
- ▶ Co jsem se dozvěděl/a nového
- ▶ Co bych chtěl využít v praxi
- ▶ Alespoň jeden odborný zdroj k tématu

C) Sebereflexe

- 1) Jak jsem naplnil/a vybrané téma.
- 2) Co se mi vzhledem k tématu povedlo a podle čeho tak soudím.
- 3) Co oproti mým očekáváním nefungovalo a proč.
- 4) Jak bych ohodnotil svůj verbální a neverbální projev?
- 5) Jaký mám ze svého výstupu celkový dojem, co bych mohl udělat proto, abych se cítil ještě lépe.

B+C = 5 stran seminární práce

Nenaplnění těchto kritérií může být důvodem pro vrácení práce k přepracování

Seznam témat

1. Komunikace v kontextu hromadného vyučování, IRF komunikační struktura
2. Verbální komunikace – kladení otázek nižší a vyšší kognitivní náročnosti, otevřené a uzavřené otázky
3. Žákovské odpovědi
4. Zpětná vazba
5. Vykročení z IRF struktury: dialogické vyučování
6. Komunikace v kontextu individuálního vyučování a rozhovoru. Aktivní naslouchání a empatie.

Seznam témat

7. Verbální komunikace – facilitační otázky
8. Neverbální komunikace – gestika, mimika
9. Neverbální komunikace – proxemika, využití prostoru v pedagogické komunikaci
10. Paralingvistické projevy
11. Prezentační dovednosti – powerpoint, tedtalk (<http://www.ted.com/>)

Případně jiné téma z pedagogické komunikace

Opakování

- ▶ IRF komunikační struktura
- ▶ Vykročení z IRF struktury: dialogické vyučování
 - Čím se liší od IRF struktury?
 - Jaké otázky kladou učitelé?
 - Co dělají žáci?
 - Mezi jakými aktéry se komunikace odehrává?
 - K čemu slouží dialogické vyučování?

Aktivita: vlastní definice dialogického vyučování

Dialogické vyučování

- ▶ Žáci hovoří často a jejich promluvy jsou dlouhé.
- ▶ Učitelé kladou žákům otevřené otázky, jejichž cílem je podnítit je k přemýšlení.
- ▶ Žáci vykonávají myšlenkovou práci, neopakují naučená fakta. Žáci argumentují.
- ▶ Učitel poskytuje žákům zpětnou vazbu, snaží se jejich myšlenky rozvíjet, povzbudit je k jejich prohloubení a rozpracování.
- ▶ Úkolem žáků není pouze odpovídat na otázky učitele. Sami kladou otázky, diskutují mezi sebou.
- ▶ Znalosti nejsou chápány jako předem dané, nýbrž jako postupně konstruované v interakcích mezi učitelem a žáky.

Rozhovor ve výuce

- ▶ pokud mají partneři rozhovoru stejná práva, vzniká dialog
- ▶ verbální komunikace v podobě otázek a odpovědí dvou nebo více osob (obvyčně učitele a žáků) na dané výchovně–vzdělávací téma
- ▶ vyznačuje se zaměřeností na stanovený cíl
- ▶ prostředek aktivizace žáků
- ▶ poskytuje zpětnou vazbu při zkoušení a hodnocení
- ▶ slouží také k řízení a usměrňování výuky, umožňuje její diferenciaci

Rozhovor v pedagogické komunikaci

- ▶ Učitel – žák
- ▶ Učitel – rodič
- ▶ Učitel – učitel / učitelé / ředitel
- ▶ Učitel – výchovný poradce
- ▶ ...

Dovednosti vedení rozhovoru

- ▶ dotazování
- ▶ ovlivňování
- ▶ aktivní naslouchání

Dovednost dotazování

Komponenty dotazování:

- ▶ uzavřené otázky x otevřené otázky
- ▶ pokyn x nabídka
- ▶ sugestivní otázky
- ▶ faulující otázky
- ▶ neverbální komunikace
- ▶ řečnické otázky
- ▶ pozorování a naslouchání

Na co se dotazují:

- ▶ na detaily podrobnosti (rozvíví odpovědi)
- ▶ na důkazy (podle čeho soudíš že...)
- ▶ na pocity (srov. nenásilná komunikace)

Cvičení

- ▶ Rozhovor učitele a rodiče žáka Martina: dotazování se na problém

Dovednost ovlivňování

- ▶ Přesvědčování
 - ▶ Argumentování
 - ▶ Paradoxní příkazy
 - ▶ Paradoxní emocionální ladění
 - ▶ Anticipování námitek
 - ▶ Vyhýbání se negativním formulacím
-

Cvičení

- ▶ Rozhovor učitele a rodiče žáka Martina: ovlivňování

Dovednost naslouchání

- ▶ významné v rozhovorech „typu pomoc“
- ▶ aktivita naslouchajícího, který nejen registruje, co a jak sděluje komunikační partner, nýbrž také na rozhovoru participuje kognitivně, emočně i akčně. Snaží se nejen vyprávějícímu porozumět, ale i se do něj vciťovat. Verbálně i neverbálně dává vcítění najevo

Charakteristika aktivního naslouchání

- **Vytvoření vhodného prostředí**
 - strukturací prostoru
 - strukturací času
- **Věnování pozornosti vyprávějícímu**
 - udržování očního kontaktu (65–85%)
 - poloha těla (naklonění k vyprávějícímu, stejná úroveň)
- **Naladování se na vyprávějícího**
 - výraz obličeje, gesta, hlasitost, slovník
- **Povzbuzování**
 - verbálně („Pokračuj...“), neverbálně (pokyvování)
- **Legitimizace emocí**

Charakteristika aktivního naslouchání

- **Poskytování zpětné vazby**
 - zopakováním toho, co vyprávějící sdělil
 - parafrázováním obsahu sdělení
 - sumarizováním
 - dotazováním
 - přikyvováním
- **Vcit'ování, reflexe emocí, verbalizace emocí, zrcadlení emocionálního projevu (výraz obličeje, gesta, pozice těla), empatické mlčení**

Cvičení

- ▶ Cvičení aktivní naslouchání

Neverbální komunikace

Neverbální komunikace

- ▶ Beze slov či společně se slovy jako doprovod
- ▶ Účinnost oproti verbální komunikaci

Mimoslovní sdělení:

- ▶ Vizika
- ▶ Kinezika
- ▶ Haptika
- ▶ Gestika
- ▶ Mimika
- ▶ Proxemika
- ▶ Paralingvistika
- ▶ Posturologie

Paralingvistika

- ▶ se zabývá formální stránku řeči, tedy tím, jak je sdělení řečeno

Interpretujte:

- ▶ „Ty seš kamarád!“
- ▶ „Co to má být?“
- ▶ „Mohli byste se posunout?“

Paralingvistika se zabývá

- ▶ tím, co se při písemném přepisu z mluvené řeči ztrácí
- ▶ je to zejména:
 1. **Intenzita hlasového projevu** — jak hlasitě mluvčí hovoří a jak se intenzita jeho hlasového projevu mění v průběhu slovního sdělení.
 2. **Tónová výška hlasu** — jak vysoko či naopak nízko je položen hlas mluvčího. Nejde o to, zda mluví tenorem či basem, sopránem či altem, nýbrž o to, jaká je intonace jeho řeči a jak se intonace mění
 3. **Barva hlasu** — jak vypadá spektrální složení akustické formy projevu mluvčího
 4. **Délka projevu** — jak dlouho mluví ten, kdo se chopil slova

Paralingvistika se zabývá

5. **Rychlost projevu** — kolik slov bylo řečeno za minutu, jak se rychlost řeči mění během slovního sdělení, co se říkalo pomalu a co rychle
6. **Přestávky v projevu** – kdy a jak se dělají v řeči
7. **Akustická náplň přestávek** – v přestávce typu pauzy může být ticho či můžeme zaslechnout i nesrozumitelná zvuky
8. **Přesnost projevu** – v hovoru se mohou vyskytnout různé druhy chyb: při volbě slov, v syntaxi. Mluvčí se může zakoktávat, může něco vynechat, může část sdělení opakovat

K zamyšlení:

- ▶ Co říká barva hlasu?
- ▶ Co říká rychlost produkování slov?
- ▶ Co se sděluje odmlčením na rozhraní vět?
- ▶ Jak frázovat řeč?
- ▶ Co se říká bezobsažnými zvuky v přestávkách řeči?
- ▶ Co říkají pomlky uprostřed fonologických celků?

Proxemika

- ▶ prostorové chování
- ▶ proxemika je sdělování oddálením či přiblížením
- ▶ vzdálenost může ovlivňovat mezilidskou komunikaci: proxemika vyjadřuje vliv vzdálenosti na úroveň komunikace

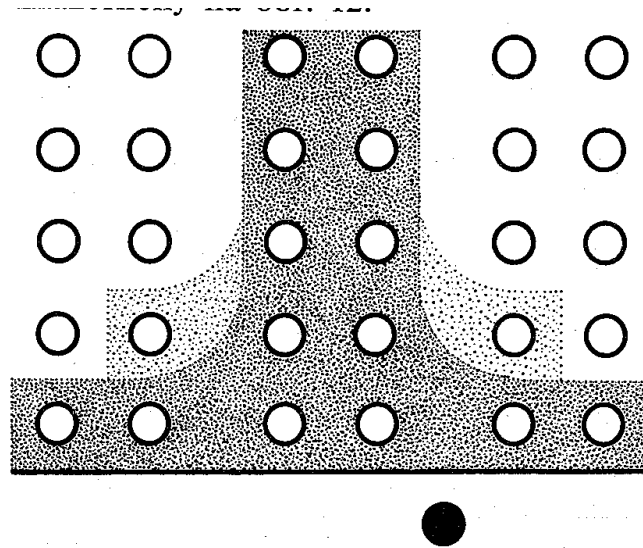
Proxemické zóny

- ▶ **Veřejná zóna:** 900 cm – 350 cm. Vnímáme při ní několik osob. Patří sem veřejné projevy.
- ▶ **Společenská zóna:** 350 – 120 cm. Setkáme se s ní při kontaktu v zaměstnání, úředních jednáních atd.
- ▶ **Osobní zóna:** rozmezí 120 – 45 cm. Jde při ní o důvěrnější sdělování informací.
- ▶ **Intimní zóna:** je od 45 – 0 cm. Týká se většinou pouze rodiny a nejbližších lidí.

Proxemika ve škole

- ▶ Ve škole jsou běžné situace, kdy je rozmístění účastníků neměnné. Jak může přesto učitel využívat prostoru třídy?
- ▶ Má tzv. sálové uspořádání vliv na pedagogickou komunikaci?
- ▶ Komunikuje učitel se všemi žáky stejně nebo jsou ve třídě místa s různou mírou aktivity?

Akční zóna učitele

Obr. 12 *Akční zóna učitele v běžné učebně* (hustější tečkování označuje rozsah zóny podle Adamse a Biddle, 1970; řidší tečkování podle Turnera, 1982. Učitel je vyznačen černě)

Diagram illustrating the teacher's action zone in a classroom.

Gavora (1994) podobu této zóny vysvětluje tím, že velký význam zde má fyzická blízkost, kdy učitel komunikuje především s těmi žáky, kteří jsou k němu nejblíže a se kterými může navázat vizuální kontakt.

Vše jen v rukou učitele?

- ▶ Ovlivňují žáci akční zónu a pedagogickou komunikaci?
- ▶ Termín „zóna aktivní účasti“ používá Atwoodová a Leitnerová (in Mareš, Křivohlavý, 1995) pro pojmenování procesu, kdy je komunikace a podoba komunikačních zón ovlivňována zvýšenou aktivitou ze strany žáků.
- ▶ Schnitzerová a Kontírová (1995, 1996) doložily, že žáci sedící v zóně aktivní účasti nejen vykazují vyšší míru aktivity, ale zároveň vykazují nižší míru aktivity nežádoucí. Navíc žáci, kteří bývají označováni za prospěchově podprůměrné, častěji obsazují místa mimo fyzický a zrakový kontakt vyučujícího (tedy mimo zónu).

Která z uvedených situací je obvykle vnímána jako:

- a) kooperativní*
- b) konkurenční*
- c) Konverzační*

A

B

A

B

A

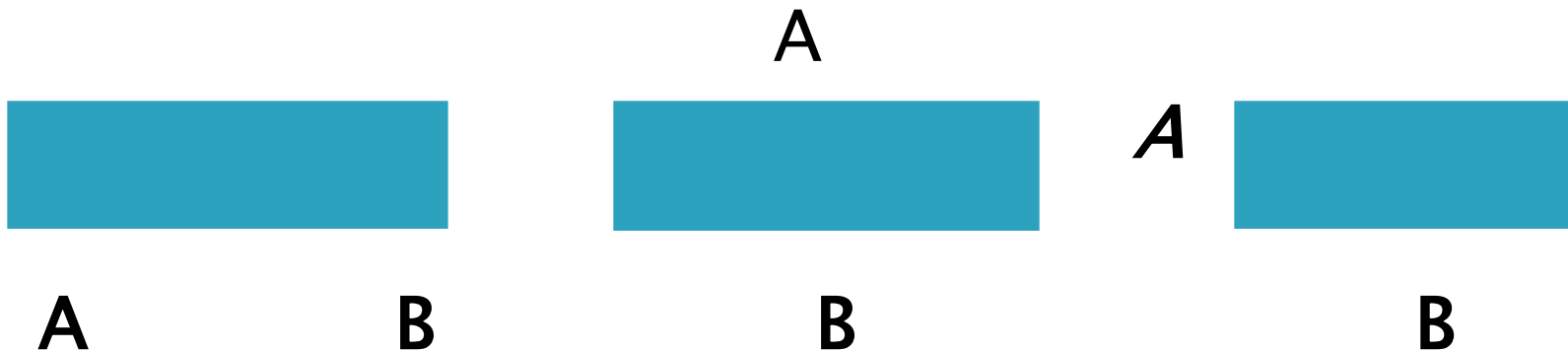
B

Jaké prostorové uspořádání byste zvolili?

a) Pro zkoušení žáka

b) Pro práci žáků ve dvojici

c) Pro spolupráci žáků na zadaném úkolu

Ukázka z výzkumů

- ▶ *Komunikační procesy na II. Stupni základní školy z hlediska prostorového uspořádání jednotlivých aktérů* (Veronika Domkářová):
<http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/201/316>

Pohyb vyučujících v prostoru třídy:

Chodci:

„Myslím, že jak změním jakoby tu pozici v tý třídě, když jdu dopředu, tak jakoby se ta pozornost prostřídá no...“

Myslivci:

: „No, u tabule, u stolku, a nebo si sednu na přední, doprostřed na lavici a tím pádem jako na lavici žákovskou.“

Strážci:

„Většinou sem, neseďm, ale stojím vedle stolku mezi prvníma lavicema u první a druhý řady. Často někdy chodím taky ještě na druhou stranu mezi druhou a třetí řadu.“

Ukážka z výzkumů

Ked' zasadací poriadok funguje alebo učiteľsko-žiacke preferencie pri obsadzovaní priestoru školskej triedy (Jarmila Bradová)

Studia paedagogica Vol. 17, No. 2 (2012)

Shrnutí funkcí neverbální komunikace

- ▶ doprovází a podporuje verbální sdělení
- ▶ oslabuje verbální sdělení
- ▶ zesiluje verbální sdělení
- ▶ odporuje verbálnímu sdělení
- ▶ nahrazuje verbální sdělení
- ▶ vyjadřuje naslouchání (nebo opak)
- ▶ vyjadřuje stanovisko
- ▶ reguluje průběh dialogu
- ▶ vyjadřuje subjektivní stav
- ▶ vyjasňuje vztah

Jak trénovat komunikaci?

